

РЕЦЕНЗИЯ

за докторската дисертация на Йордан Костурков
„Аспекти на модерността в романите на Уила Катър”

от проф. дфн Весела Кацарова
Катедра „Англицистика и американистика”, СУ

Дисертационният труд на Йордан Костурков е интересно и пространно изследване на значима писателка, която е сред най-утвърдените автори в американската литература. Изтъкнатият американски модернист Фокнър дори я определя като една от петте най-велики романисти на Америка. За съжаление творчеството на Уила Катър е непознато за широката публика у нас, а в литературната ни критика засега все още съществува само една-единствена статия за нея. В този смисъл настоящата дисертация има несъмнен приносен характер, като запълва бяло поле в нашето литературознание. Освен това Костурков си е поставил амбициозната задача да популяризира творчеството ѝ у нас и дори вече е превел и съумял да издаде подчертано експерименталния ѝ роман „Моят смъртен враг”.

Изследването разкрива впечатляващата ерудиция на автора – Катър се разглежда в широкия контекст както на европейската, така и на американската литература. От една страна се правят удачни паралели с Шекспир, Байрон, Лорънс, Флобер, Дюма, Кафка, Чехов, а от друга – с Драйзер, Фицджералд, Гъртруд Стайн, Идит Уортън и т.н. Освен това проличава ясно, че Костурков е отлично запознат с литературната критика върху творчеството на Катър и уместно се позовава на голям брой нейни изследователи. И все пак навсякъде убедително звучи собственият му глас - той приема критично

множество утвърдени представи за авторката и излага свои собствени съждения и оценки.

На първо място Костурков разчупва традиционната представа за Катър преди всичко като регионален автор, пресъздал поетически живота в „скупния” щат Небраска. Той измества фокуса от емблематичните ѝ „прерийни” романи, „О, пионерите!” (1913), „Песента на чучулигата” (1915) и „Моята Антония” (1918), заради които Катър често е определяна като „любимата писателка на американския народ”, към по-късните ѝ, далеч по-сложни, но малко изследвани творби, които предизвикват противоречиви реакции сред критиците.

В труда се открояват две основни тенденции – от една страна Катър се разглежда в съпоставителен план, като се търсят допирните ѝ точки с големите модернисти на ХХ в., а от друга се набляга на уникалното в творчеството ѝ, на нейния специфичен вид „немодерен” модернизъм. Макар че в тълкуванията на понятия като „модерност” и „модернизъм” Костурков често се позовава на Яус, Хабермас и Пол Де Ман, в изследването най-вече е залегнала трактовката на руския литературовед Зверев, според когото модернизмът – и по-специално американският модернизъм – не дотолкова отъждествява с художествения експеримент, а с различното разбиране и тълкуване на света. Ръководен от тази идея, Костурков представя една извънредно широка и еластична представа за модерност и модернизъм. Той въвежда оригинални понятия като „регионален” модернизъм, „домашен тип” американски модернизъм, който предлага „щастлив дом” за европейския модернизъм и т.н. Както личи и от самото заглавие, акцентът в изследването се поставя не толкова върху чисто

естетическата страна на модернизма, т.е. върху конкретните модернистични художествени похвати и техники, а върху модерността като ново светоусещане, което предизвиква чувство на отчуждение, скептицизъм, песимизъм, резигнация, дори безнадеждност и води до криза на идеите. Костурков отчетливо разкрива в творбите на Катър и друга основна тема на модернизма – темата за творчеството и съдбата на твореца в съвременния свят. По този начин ясно проличава твърде противоречивата същност на Катър като писател – тя запазва някои традиционни разбирания за целите на литературата и не се нарежда сред най-дръзките новатори, които смело експериментират с езика, но модерността в творбите ѝ се крие в дълбоко елегичния тон, в носталгията и скръбта по изгубените ценности и светове. По този начин Костурков разгадава загадката на Катър и разкрива дълбочината на нейния късен „немодернистки модерен роман”, който все пак – напълно в духа на модернизма - се характеризира с пестелива, оголена структура и е лишен от всякаква „мебелировка”. Така че въпреки съзнателно търсения акцент върху променените духовни нагласи в периода между двете световни войни, Костурков в никакъв случай не подминава и специфичната символика, новата образност, както и различните повествователни техники, наложени от духа на времето. Смятам, че принципът за тясната обвързаност между форма и съдържание е напълно спазен в разработката.

Прави впечатление, че в преработения вариант на изследването прословутата фраза на Катър „Светът се разцепи на две през 1922 година или там някъде ...” вече не се определя неизменно като напълно „енигматична”. Сега тя много категорично се свързва с опустошително въздействие на Първата световна война и с резките

промени в човешката психика като настъпилото раздвоение между предишната носталгия и дълбоката меланхолия и отчуждението, между предишния идеализъм и войнствения материализъм и т.н. Костурков много ясно откроява тази раздвоеност в анализа на романа „Един от нас”, излязъл именно през 1922 г., като набляга на структурното раздвоение. В буквален смисъл творбата се състои от две части: „европейска” и „домашна”, „реалистична” и „романтична”. Подчертава се също, че годината е преломна и за творческата концепция на авторката, защото именно през 1922 г. Катър публикува известното си есе „Немебелираният роман”. Костурков обстойно представя напълно новия „немебелиран” подход на Катър като белетрист, т.е. замяната на предишната многословна описателност с лаконизъм и иносказателност. Не трябва също да се забравя, че 1922 г. е преломна и за „високия” модернизъм, защото точно тогава се публикуват емблематичните модернистични творби „Одисей” на Джойс, „Пустата земя” на Т.С.Елиът, както „Стаята на Джейкъб” на Вирджиния Улф, един монтаж от импресии. Така че с пълно основание Костурков се е отказал да нарича прословутата фраза „енигматична”.

След този важен момент в изследването си Костурков извънредно систематично проследява как Катър прилага на практика новата си концепция за романа. Той анализира други две творби на Катър, също излезли през 20-години, десетилетието на „високия” модернизъм, а именно „Изгубена жена” (1923) и „Моят смъртен враг” (1926). Основните теми и мотиви в тях отново са пряко свързани с духовната криза, характерна за периода между двете световни войни, която съответно предизвиква „ерозия” на романовата форма, на идеята за времето и ролята на разказвача. Костурков отбелязва, че макар

романът „Изгубена жена” да не се откроява с особено дръзки художествени експерименти, в него все пак ясно проличава стремежът на Катър за промяна в характеристиките на жанра. Той разкрива постепенния процес на „разчистване на мебелите” в романа и решителното насочване към психологическите преживявания на героите. В анализа Костурков набляга на подчертаната недоизказаност при обрисуването на Мариан, в резултат на което „изгубената жена” ясно се откроява най-вече като непредвидима и енигматична героиня. Той също така разкрива и напълно променената тоналност в творбата – прерията с ярките си цветове безвъзвратно е изчезнала и е изместена от сивия цвят на безнадеждността. В тази част на изследването особено интересни са направените съпоставки между Катър и Скот Фицджералд.

В анализа си Костурков убедително показва, че романът „Моят смъртен враг” най-красноречиво илюстрира експериментаторската формула на Катър за „немебелирания” роман – ясно проличава, че макар структурата на творбата да е напълно съвършена в своята симетричност, прозата на Катър вече е твърде „оголена”, изчистена от всякаква излишна описателност. Както изтъква Костурков, този съзнателно търсен минимализъм на авторката не влиза в противоречие с т. нар. „техника на паяжината”, т.е. съвкупността от културологични алюзии, литературни цитати и препратки. Напълно уместно Костурков отбелязва, че подчертаната интертекстуалност вече сочи пътя към постмодернизма, по който ще поеме романът през втората половина на XX в. В изследването подробно се изследва и характерният за модернизма акцент върху изкуството, което се представя като реакция срещу ентропията, упадъка и отчуждението в модерния свят. Както

показва Костурков, в духа на модернизма е и пълната субективност на разказвача, замъгления му поглед, неумението му да преценява правилно конкретната ситуация, както и общата картина. В тази връзка си позволявам да посоча, че би била интересна и една бегла съпоставка с романа на Хенри Джеймс „What Maisie Knew”, в който разказвачът е напълно „неблагонадежден”.

Според Костурков „Луси Гейхарт”, четвъртият от разглежданите романи в дисертацията, илюстрира кризата на един „европеизиран” американски творец. В анализа се показва как напълно в духа модернизма в рамките на една твърде фрагментарна структура се наблюдават непрекъснати промени в гледната точка и перспективата на разказвача, както и свободно движение във времето. Подробно се разглежда и „неравноделната” структура на романа – трите части имат самостоятелна фабула, като хронологичният ред напълно се пренебрегва. В заключението се правят обобщения за различните етапи в творческото развитие на Уила Катър, което много ясно се откроява чрез подробния анализ на четирите добре подбрани творби.

Нужно е да се отбележи накрая, че наред с високия академизъм и ерудицията, в дисертацията се долавя и перото на белетриста. С богатия си метафоричен и често афористичен стил Костурков успява много релефно и образно да представи богатата тоналност в творчеството на Катър. Надяваме, че въодушевлението, което творбите на Катър безспорно предизвикват у Костурков, ще го подтикне да преведе и други творби на авторката, с което ще обогати българската книжнина. Само преводач от неговата класа и ценител на творчеството на Катър може успешно да се справи с подобна задача.

Като имам предвид научните качества на дисертацията, смятам, че тя отговаря на всички академични изисквания за присъждане на научната степен „доктор”. Освен това горещо препоръчвам изследването да се предложи за публикация от издателството на Пловдивския университет.

Подпис:

16 юни 2011 г.

проф. дфн Весела Кацарова